

تفسیر روان و ساده قرآن کریم  
قسمت سی و دوم ، سوره بقره

# ذکر کتاب

درس گفتارهای  
استاد سید هادی عظیمی

بهار ۱۴۰۳



موسسه فرهنگی

شماره ثبت : ۱۶۶۰

أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ وَ صَلَّى اللَّهُ عَلَى سَيِّدِنَا وَ نَبِيِّنَا  
أَبِي الْقَاسِمِ الْمُصْطَفَى مُحَمَّدٍ وَ عَلَى أَهْلِ بَيْتِهِ الطَّيِّبِينَ  
الظَّاهِرِينَ الْمَعْصُومِينَ الْمُقَرَّبِينَ، سَيِّمًا بِقِيَّةِ اللَّهِ فِي  
الْأَرْضِينَ وَ اللَّعْنُ الدَّائِمُ عَلَى أَعْدَائِهِمْ أَجْمَعِينَ.

وَقُلْ رَبِّ أَدْخِلْنِي مُدْخَلَ صِدْقٍ وَأَخْرِجْنِي مُخْرَجَ صِدْقٍ  
وَاجْعَلْ لِي مِنْ لَدُنْكَ سُلْطَانًا نَصِيرًا.

در محضر شما عزیزان که سلام و درود خدا بر شما  
باد، تبیین سادہ و روانی از آیات قرآن را آغاز کردیم.  
رسیدیم به سوره بقرہ، آیه ۲۱.

### جریان های سه گانه و ویژگی های منافقین

﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ اعْبُدُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ وَالَّذِينَ مِنْ  
قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ﴾<sup>۱</sup>. در آیات قبل عرض کردیم،  
خدای متعال سه جریان را که در جامعه وجود دارند را  
معرفی فرمود. یک جریان، متقین و انقلابیونی که  
همراه با پیامبر خدا هستند و از خدا و پیامبر اطاعت  
می کنند. و یک جریان، کافرانی که در مقابل پیامبر علناً  
مخالفت می کنند. قرآن فرمود که اینها بر قلبشان  
مُهر خورده و اصلاً قابل هدایت نیستند. و یک جریان،  
منافقین که عرض کردیم اینها جریان خطرناکی هستند.

۱. سوره بقره، آیه ۲۱

کسانی که خودشان را با ظاهرسازی، داخل جریان مومنین نفوذ می‌دهند تا بتوانند از منافع انقلاب و حاکمیت، بهره ببرند. از طرفی سعی می‌کنند، ریشه پیامبر خدا و انقلابیون را در این حاکمیت بزنند و آنها را حذف بکنند. می‌خواهند خودشان در کرسی‌های حکومتی قرار بگیرند تا از منافع حاکمیت بهره ببرند. خدای متعال علامت‌هایی برای اینها بیان نمود که عبارتند از؛ ۱. اهل فتنه، ۲. اهل ریاکاری و دورو هستند، ۳. زبان تیز و تندی دارند ۴. خودشیفته هستند، ۵. از موضع تکبر با مردم برخورد می‌کنند ۶. انفاق‌شان با کراهت است، ۷. نمازشان با کسالت است، ۸. ظاهرشان آراسته است، ۹. با ادعای اصلاح در جامعه، فساد تولید می‌کنند، ۱۰. مردم را تشویق به منکر می‌کنند. و خصوصیت‌های دیگری که در جاهای دیگر قرآن، خدای متعال برای منافقین بیان فرموده. جریان منافقین، جریان خطرناکی هستند که قرآن ما را از اینها پرهیز داده و فرمود، مراقب فتنه اینها باشید. فریب اینها را نخورید و مراقب باشید که گرفتار اینها نشوید. قرآن در آیاتی که گذشت، این سه جریان را برای ما بیان فرمود.

### لزوم اطاعت خدا و پیوستن به متقین

در آیه ۲۰ تا ۲۵ خدای متعال می‌خواهد به ما بفرماید، شما باید به متقین ملحق شوید. شما وقتی در جامعه،

این سه جریان را می بینید، باید به کدام سمت بروید؟ باید به سمت جریان متقین بروید، به سمت انقلابیون، مومنین، آنهایی که با پیامبر هستند، آنهایی که از حاکمیت دینی حمایت می کنند. اینجا است که قرآن ﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ﴾، همه مردم را دعوت می کند و می فرماید ﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ اعْبُدُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ وَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ﴾. بیایید از خدا اطاعت کنید. وقتی می فرماید خدا را عبادت کنید، یعنی اطاعت کنید. عبادت این نیست که ما فقط در مقابل خدا خم و راست بشویم. عبادت این است که ما خدا را قبول داشته باشیم. به عنوان کسی که باید او، امورات زندگی ما را تنظیم بکند. او باید به ما بگوید که ما مثلا در نظام خانواده چه کار کنیم، در نظام اقتصادی مان، در نظام سیاسی مان چگونه رفتار کنیم؟ عبادت خدا یعنی اطاعت خدا در همه این امور. لذا قرآن اینجا دعوت می کند، همه مردم را که ای مردم! بیایید خدا را عبادت کنید یعنی از او اطاعت کنید ﴿لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ﴾ تا شاید شما هم متقی شوید. با گروه متقین همراه شوید که گروه متقین را قرآن اینگونه معرفی کرده، ﴿أُولَئِكَ عَلَىٰ هُدًى مِنْ رَبِّهِمْ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ﴾<sup>۲</sup>. متقین کسانی هستند که همواره خدای متعال آنها را هدایت می کند و آیات

۲. سوره لقمان؛ آیه ۵

قرآن هم برای آنها راه‌گشاست. اینها می‌توانند از هدایت خدا همیشه بهره‌مند بشوند و تا آخر بهره‌مند هستند، البته تا وقتی که با پیامبر خدا همراه هستند.

### عبادت خداوند، اطاعت از پیامبر

بنابراین، این آیات آنچنان که در نظر اول به ذهن می‌آید، که اینها جدای از آیات قبل است، نه جدا نیست و کاملاً مرتبط است. خدای متعال مردم را دعوت می‌کند که بیایید به متقین پیوندید. شرط اینکه شما به متقین پیوندید چیست؟ چطور می‌توانید همراه اینها باشید؟ خدا را عبادت کنید، یعنی اطاعت کنید. قرآن در آیات دیگر می‌فرماید، اگر واقعا شما می‌خواهید خدا را عبادت کنید، عبادت خدا این است که از پیامبر اطاعت کنید. خب کافرین اطاعت نمی‌کنند. منافقین هم از پیغمبر خدا اطاعت نمی‌کنند. گرچه شاید تظاهر کنند که اطاعت می‌کنند. قرآن در آیات قبل به ما فرمود که اینها در خلوت خودشان پیامبر را مسخره می‌کنند. در اتاق فکرشان، طرح و نقشه می‌کشند، برای اینکه چطور در مقابل پیامبر در جامعه بایستند و نگذارند اوامر پیامبر اجرا بشود، تا خودشان به منافع برسند. به هر حال خدا می‌فرماید، عبادت کنید یعنی اطاعت کنید تا به متقین پیوندید.

## راه رسیدن به درجه متقین و همراه شدن با آنان

در این پنج آیه، خدای متعال می‌خواهد راه رسیدن به درجه متقین و همراه شدن با متقین را نشان بدهد. اولی آن راه‌ها چیست؟ اینکه توحید را بپذیرید. خدا در اینجا، تعریضی و گوشه‌ای می‌زند به منافقین، یعنی منافقین اوامر پیامبر را اطاعت نمی‌کنند. وقتی به آنها می‌گویند، ایمان بیاورید، همانگونه که مردم ایمان آوردند، شما مثل مردم، از پیامبر اطاعت کنید و در مقابلش کارشکنی نکنید، می‌گویند ﴿أَنْوَمِنْ كَمَا آمَنَ السُّفَهَاءُ﴾<sup>۳</sup> این مردم دیوانه‌اند که از پیغمبر اطاعت می‌کنند. ما مثل این دیوانگان نیستیم. خب علت اینکه اینها در مقابل پیامبر اینگونه موضع می‌گیرند چیست؟ علتش این است که اینها در سه اصل توحید و نبوت و معاد مشکل دارند. اینها توحید را قبول ندارند یعنی خداپرست نیستند. در این آیه دعوت می‌کند از منافقینی که در مقابل پیامبر کارشکنی می‌کنند. می‌فرماید، بیایید واقعاً خدا پرست بشوید چون مشکل شما این است که خدا را قبول ندارید. علت اینکه از پیامبر اطاعت نمی‌کنید، این است که توحید را قبول ندارید. شما مشرکین اگر توحید را بپذیرید، دلیلی برای اینکه در مقابل پیامبر کارشکنی کنید وجود ندارد. دو. شما نبوت را هم قبول ندارید،

۳. سوره بقره؛ آیه ۱۳

رسالت پیامبر را هم قبول ندارید. شما هنوز به این یقین نرسیدید که پیامبر از جانب خدا مامور است که جامعه را اداره کند. سومین اصل. اصل معاد است که معاد را هم قبول ندارید. اگر معاد را قبول داشتید، اگر عاقبت اندیش بودید، اگر می‌دانستید که مسیر شما به سوی جهنم کشیده می‌شود، دست از این کارهایتان بر می‌داشتید. پس علت این کارشکنی‌های در مقابل پیامبر خدا چیست؟ این است که این سه اصل را قبول ندارید. توحید و نبوت و معادتان مشکل دارد لذا خدا در این پنج آیه اینها را دعوت می‌کند.

### اتمام حجت و دعوت قرآن از منافقین و کافرین

قرآن کتاب هدایت است، هدایت برای متقین. اینکه قرآن هدایت برای متقین است، به این معنا نیست که منافقین و کافرین را دعوت نمی‌کند. دعوت می‌کند و اتمام حجت می‌کند، گرچه آنها گوش نمی‌دهند. اینها به آیاتی که خدا برای اتمام حجت نازل فرموده و راه پیوستن به متقین را نشان داده، ایمان نیاوردند. به حرف پیامبر گوش نکردند، هر چند که پیامبر خدا باید اتمام حجت کند. لذا می‌فرماید: ﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ اعْبُدُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ وَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ﴾ خطاب آیه، به همه مردم است. ای مردم! حواستان باشد اگر توحید را قبول داشته باشید و خدا را عبادت کنید و عبادتتان منجر به اطاعت از خدا بشود، این باعث می‌شود که

شما در زمره منافقین و کافرین قرار نگیرید. این یک دعوت همگانی است تا راه را به همه نشان بدهد.

## ملازمه خلق انسان‌ها با ربوبیت‌شان، از سوی خداوند عزَّوجلَّ

خب ﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ اعْبُدُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ﴾ عبادت کنید خدایی را که شما را آفریده. چرا اینجا از بین همه ویژگی‌های خدا و افعال خدا به این ویژگی اشاره کرده؟ ﴿الَّذِي خَلَقَكُمْ وَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ﴾ خدایی که شما و پدران شما را خلق کرده. چرا اشاره به این می‌کند؟ برای اینکه یک عده می‌گویند ما خدا را قبول داریم. خدا فقط ما را خلق کرده و ما را رها کرده و کاری با ما ندارد. عقل به ما داده، عقل ما امروز حکم می‌کند که ما از چنین پیغمبری اطاعت نکنیم. با ابرقدرت‌ها ببندیم و از ولایت اطاعت نکنیم. حرف‌های اینها، حرف‌های پوسیده است و به درد گذشته می‌خورد. خدا به ما عقل داده، عقل می‌گوید امروز باید با ابرقدرت‌ها ببندیم. امروزه بعضی‌ها این حرف‌ها را می‌زنند. قرآن می‌فرماید، از خدا اطاعت کنید، خدا می‌گوید با ابرقدرت‌ها نبندید. خدا می‌فرماید: ﴿لَا تَتَّخِذُوا الْيَهُودَ وَالنَّصَارَىٰ أَوْلِيَاءَ﴾<sup>۴</sup> اینها را سرپرست قرار ندهید. زیر بار حاکمیت اینها نروید. با اینها وارد مذاکره نشوید تا اینها دست برتر بر شما داشته باشند. زیر بار نروید.

۴. سوره مائده؛ آیه ۵۱

خدا می‌فرماید، اینها عهدشکن هستند، حرف خدا را اطاعت کنید. اما یک عده می‌گویند، خدا به ما عقل داده، عقل می‌گوید، ما باید امروز منافع خودمان را ببینیم. ما نباید با دین و آرمان‌های مذهبی و دینی‌مان کاری داشته باشیم. آرمان‌های مذهبی را نباید در سیاست دخالت بدهیم. سیاست را باید با عقل‌مان پیش ببریم. آرمان‌های مذهبی‌مان را باید داخل مسجد بگذاریم. دقت فرمودید. خدا را در مسجد عبادت می‌کنیم، در حج و زیارت، خدا را اطاعت می‌کنیم، در سیاست، از عقل‌مان اطاعت می‌کنیم. این حرفی است که در گذشته، در مقابل انبیا می‌زدند، امروز هم یک عده می‌زنند. خدا اینجا چه می‌فرماید؟ **﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ اعْبُدُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ﴾**. خدا شما را خلق کرده. خدایی که شما را خلق کرده، رهایتان نمی‌کند. اگر خدا خلق کرده، پس او باید در تمام امور و شئون زندگی‌تان، به شما بگوید که چه کار بکنید. دقیقا مثل این است که بگوییم یک وسیله‌ای را امروز مثلا یک کمپانی ساخته. فرض کنید یک دوربین یا یک گوشی، توسط کارخانه‌ای ساخته شده. بعد ما بگوییم سازنده، روش استفاده از این دستگاه را به ما ارائه نداده. خب این یک حرف بی‌اساس و غیرمنطقی است و کسی این را قبول ندارد. اگر یک کارخانه دستگاهی را ساخته باشد، روش استفاده از این دستگاه را باید به ما بگوید. خدا

اینجا همین را تذکر به ما می‌دهد. خدایی که شما را خلق کرده، می‌داند که مسیر تکامل شما چه مسیری است. پس او باید مسیر تکامل را برای شما مشخص کند. ﴿رَبُّنَا الَّذِي أَعْطَى كُلَّ شَيْءٍ خَلْقَهُ ثُمَّ هَدَى﴾<sup>۵</sup> اگر او ما را خلق کرده، پس تمام امور ما را هم باید او ربوبیت بکند. خلق ایجاب می‌کند که ربوبیت هم به دست خالق باشد. بنابراین، خدا اینجا به این مساله اشاره می‌کند. ﴿اعْبُدُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ﴾ اطاعت کنید، عبادت کنید، خدایی را که شما را خلق کرده. چرا؟ چون خلق‌تان کرده. عبادت کنید، یعنی چه؟ یعنی راهی را که برای تکامل‌تان به شما گفته، را بپیمایید. این می‌شود اطاعت و عبادت خدا. عبادت خدا این نیست که شما در مسجد بنشینید مثلا هزار رکعت نماز بخوانید ولی در امور سیاسی بگویید، من با عقل خودم می‌توانم تشخیص بدهم که باید با ابرقدرت‌ها ببندیم. در امور سیاسی حرف خدا را اطاعت نکنم و به عقل خودم رجوع کنم، از عقل خودم اطاعت کنم. در امور عبادی، از خدا اطاعت می‌کنم. خدا بگوید، هزار رکعت نماز بخوان می‌خوانم، بگوید در سجده هزار بار ذکر سبحان ربی الاعلی بگو، می‌گوییم. آنجا خدا را اطاعت می‌کنم، اما در امور سیاسی، نه. این آیه دقیقا چنین ذهنیت غلطی را تخطئه می‌کند. اگر خدا خلق

۵. سوره طه؛ آیه ۵۰

کرده، پس اوست که باید امور زندگی شما را هم مدیریت کند. باید شما اطاعت کنید تا به نقطه تکامل و به قله‌ای که خدا برای آن شما را خلق کرده برسید. نمی‌توانید بگویید که خودم می‌فهمم، خودم به سمت قله می‌روم. نه راه را باید خدا نشان بدهد. لذا منافقین که در مقابل پیامبر، چون و چرا و کارشکنی می‌کنند به این نکته توجه ندارند. اینها کسانی بودند که چه می‌گفتند؟ **﴿أَنْوَمِنْ كَمَا آمَنَ السُّفَهَاءُ﴾**<sup>۶</sup>. مردم اگر از پیامبر اطاعت می‌کنند، اینها عقل ندارند. اگر پیغمبر می‌گوید، با کفار مذاکره نکنیم و با آنها بجنگیم، اگر مردم حمایت می‌کنند و همراه پیامبر می‌روند و می‌جنگند، اینها دیوانه‌اند. ما عاقل و خرد ورزیم، خرد حکم می‌کند که نجنگیم. خرد حکم می‌کند که تسلیم آنها بشویم، تا منافعمان را به دست بیاوریم. حرف منافقین این است. پیامبر خدا دقیقا سر همین، با منافقین مشکل داشت یا بهتر بگوییم، منافقین سر همین‌ها با پیغمبر مشکل داشتند. می‌گفتند، تو داری خلاف عقل می‌گویی. در حالی که قرآن می‌فرماید: **﴿أَلَا إِنَّهُمْ هُمُ السُّفَهَاءُ﴾**. اصلا دیوانه واقعی و بی‌عقل و سفیه، اینها هستند که حرف خدا را گوش نمی‌دهند. خدایی که عقل را خلق کرده، آیا می‌شود حرف او خلاف عقل باشد؟ اینجا خدای متعال، این ذهنیت

۶. سوره بقره؛ آیه ۱۳

منافقین را تخطئه می‌کند. منافقین می‌گویند، ما خدا را قبول داریم. اگر به آنها بگوییم، شما توحید را قبول دارید؟ می‌گویند، بله ما توحید را قبول داریم. خوب چطور توحید را قبول دارید؟ می‌گویند، قبول داریم که خدای خالق یکی است. ما به خدایی که غیر از خدای خالق باشد، اعتقاد نداریم. منافقین می‌گویند خدا یکی است. کدام خدا یکی است؟ خدای خالق. اما خدایی که امور زندگی ما را ربوبیت می‌کند، چطور؟ آیا اینجا هم قائل به توحید هستید؟ یعنی خدای خالق را خدایی می‌دانید، که باید همه امور زندگی شما را ربوبیت کند؟ می‌گویند، نه. اینجا ما خدای خالق را قبول داریم، اما خدایی که باید در امور سیاست، از او اطاعت کنیم، او خدای خالق نیست. خدایی که در امور سیاسی باید از او اطاعت کنیم، ابرقدرت‌ها هستند، کدخدا هست. خدای خالق را قبول داریم. اما در امور سیاسی، کدخدا، خدای ماست. ببینید این چیزی است که خدا در این آیه او را تخطئه می‌کند و می‌گوید، شما مشرک هستید ﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ اعْبُدُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ وَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ﴾. خدایی که شما و پدران شما را خلق کرده و همه انسان‌های قبل و بعد از شما را هم خلق کرده و می‌کند. اگر خدا خلق می‌کند، پس باید از او اطاعت کنید ﴿لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ﴾ اطاعت کنید تا در زمره متقین باشید. اطاعت کنید تا در گروهی قرار بگیرید

که در کنار پیامبر هستند ﴿أُولَئِكَ عَلَىٰ هُدًى مِّن رَّبِّهِمْ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ﴾<sup>۷</sup>. اگر می‌خواهید همواره از هدایت خدا بهره‌مند باشید و نظر رحمت خدا به سمت شما باشد، با اطاعت از خدا، وارد جمع متقین بشوید. معنای واقعی عبادت خدا، اطاعت از خدا است. عبادت کنید، یعنی اطاعت کنید.

### آیا خدایی که هستی را مدیریت می‌کند، نباید امور اجتماعی و سیاسی انسان را مدیریت کند؟

در آیه بعد می‌فرماید: ﴿الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ فِرَاشًا﴾<sup>۸</sup> این خدایی که زمین را برای شما گسترانده، و آن را برای شما مهد قرار داده. زمین را برای شما عرصه زندگی قرار داده ﴿وَالسَّمَاءَ بِنَاءً﴾ آسمان را بالای سر شما برافراشته ﴿وَأَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً﴾ او که باران را برای شما از آسمان نازل می‌کند ﴿فَأَخْرَجَ بِهِ مِنَ الثَّمَرَاتِ رِزْقًا لَّكُمْ﴾ و از این بارانی که نازل می‌کند، گیاهانی می‌رویاند، تا رزق شما را تأمین کند. ﴿فَلَا تَجْعَلُوا لِلَّهِ أَنْدَادًا وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ﴾. بنابراین، برای خدا، (ند) یعنی شریک قائل نشوید، در حالی که می‌دانید، این شرک است. خب این آیه، نیاز به توضیح دارد. باید حتماً درباره‌اش توضیح مفصلی بدهم. توضیح این آیه را می‌سپارم به جلسه بعدی. منتها در این باره فکر کنید

۷. سوره بقره؛ آیه ۵

۸. سوره بقره؛ آیه ۲۲

کہ ارتباط این آیه با آیه قبل چیست؟ خدای متعال با این آیه، کدام دیدگاه و ذهنیت غلط منافقین را تخطئه می‌کند؟ ﴿الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ فِرَاشًا﴾. من یک جمله می‌گویم، درباره‌اش فقط فکر کنید. می‌فرماید اطاعت کنید از خدا، خدایی که همه هستی را مدیریت می‌کند. خدا زمین را برای شما آماده کرده که زندگی کنید. آسمان را هم بالای سر شما برافراشته. ابرها و باران و همه آنچه که در زمین برای شما نیاز است، تا زندگی کنید، را قرار داده. وقتی خدا هستی را در جهت زندگی دنیوی شما، مدیریت می‌کند، آیا می‌شود بگوییم، خدایی که هستی را مدیریت می‌کند، نباید امور اجتماعی و سیاسی شما را مدیریت بکند؟ این را دقت بکنید. اینجا در این آیه خدا می‌خواهد این مطلب را به منافقین بگوید. علاوه بر اینکه یک نکته دیگری که در جلسه بعد به آن اشاره کنم، اینجا یک ذهنیت غلطی برای منافقین وجود دارد، که این آیه می‌خواهد آن را تخطئه بکند.

در جلسه بعد ان شاء الله خدمت‌تان عرض خواهیم کرد.

والسلام علیکم ورحمت اللہ و برکاته.